

Maarten Zonderwijk

De Waterteunisbloem is een nieuwkomer in onze sloten en plassen. Deze opvallende geelbloeiende vijverplant is in 1990 voor het eerst in het wild in de Nederlandse sloten en kanalen aangetroffen, in 1996 gebeurde dat in België. De van oorsprong Zuid-Amerikaanse soort gedraagt zich in West-Europa als een invasieve exoot. Het stempel 'uitheemse plaagsoort' klinkt vriendelijker, maar is exact hetzelfde. Bedoeld wordt dat zo'n soort zich door menselijk toedoen heeft kunnen vestigen in een gebied waar zij nog niet voorkwam en dat zij zich daar ook nog eens explosief verspreidt. Daarmee ontstaat een probleem voor de bestaande plantensoorten en voor de natuurlijke levensgemeenschappen in onze buitenwateren. Invasieve soorten kunnen alle bestaande soorten in korte tijd wegconcurreren. In gewone sloten is dat vervelend, in natuurgebieden is dat een ramp.

Aan de waterkant

Waterteunisbloem is de mooiste plaagplant

De Waterteunisbloem laat zich niet zo gemakkelijk beschrijven, omdat zij zo veelvormig is. In Engeland zijn er meerdere namen in omloop, zoals Waterwillow en Water Primrose. In Nederland heeft het Rijksherbarium de toepasselijke naam Waterteunisbloem bedacht. Deze plant maakt niet alleen deel uit van de familie Teunisbloem, maar lijkt ook op de gewone Teunisbloemen, die je op ruderaal terrein ziet. Wereldwijd schijnen er wel tweeëntwintig wetenschappelijke namen voor bedacht te zijn: voer voor de taxonomen dus. Google de soort maar eens in op internet en je wordt overstelpt met informatie. In Nederland heette de plant eerst nog *Ludwigia uruguayensis*. De flora van Heukels heeft daar uiteindelijk *Ludwigia grandiflora* van gemaakt. In deze flora wordt trouwens ook een kleinbloemige verwant genoemd, *Ludwigia peploides*, maar deze is nog niet in Nederland gesignaleerd. Dit artikel gaat over de grootbloemige schoonheid die Nederland aan het veroveren is.

VEEL GEZICHTEN

Het bijzondere van deze plant is dat ze zoveel gedaanten heeft. Eerst verschijnen drijvende rozetten in de oeverzone, met meestal spatelvormig ronde bladen. De blaadjes zijn blauwig groen, glanzen een beetje, maar vallen niet op. De rozetten liggen in een halve meter grote cirkel op het water, met een centrum van waaruit

gelige stengels naar buiten lopen. In het volgende stadium beginnen de planten ineens op te vallen, ze gaan hun omgeving innemen. Ze richten zich op uit het water met taaie groene stengels tot wel anderhalve meter lang. Het blad verandert in spits wilgachtig blad, met dofgroen oppervlak. De stengeltoppen krijgen vaak zachte klierbehaaring en last but not least prachtige heldergele bloemen. In het begin van de bloei lijkt het alsof alle knoppen aan het einde van de stengel zitten en in een bosje krom naar beneden hangen. Elke dag

Boven: Elke dag richt een bloem zich op en gaat open, met een diameter van wel vier centimeter.

Onder: De vruchtbeginsels lijken wel worstjes, met vijf uitstekende kelkblaadjes aan de top. ALLE FOTO'S: MAARTEN ZONDERWIJK

richt zich een bloem op en die gaat open, met een diameter tot wel vier centimeter. In dat stadium vind je er veel zweefvliegen op. Later in de bloei strekken de stengels zich uit en dan staan de gesteelde bloemen en vruchten netjes één voor één tussen de bladen, waardoor een veel ijler beeld ontstaat. De uitgebloeide vruchtbeginsels lijken wel worstjes, met vijf uitstekende blaadjes aan het einde.

Het is mij niet bekend of de planten in ons klimaat kiemkrachtige vruchten geven. Ik heb er meerdere kiemprouwen mee gedaan,

echter zonder resultaat. Maar de Waterteunisbloem heeft dat misschien niet eens nodig, omdat kleine stukken plant snel uitlopen en nieuwe planten vormen.

WITTE LUCHTWORTELS

Een andere leuke bijzonderheid zijn de witte luchtwortels, die je bij goed ontwikkelde planten op de waterspiegel ziet drijven. Deze sponsachtige wortels kunnen een halve centimeter dik worden en ze groeien vanaf de onderwaterstengels omhoog in plaats van naar de bodem. Eenmaal bij de oppervlakte gekomen, steken ze iets boven water uit en vallen dan terug omdat ze slap zijn.

De functie van deze mangroveachtige nepwortels is onbekend. Hun 'echte' wortels zijn bruinig, ze hangen naar beneden en vormen een dicht netwerk, waarmee ze de gehele waterkolom in beslag nemen. Als die wortels de bodem bereiken, hechten ze zich daar stevig in vast.

Eveneens merkwaardig zijn de bladen aan de stengeleinden boven water. In de zomerperiode heb ik in een kweekvijver regelmatig gezien dat de uitstaande bladen zich tegen de avond, als het licht afneemt, samenvouwen om als een smalle pluim de nacht door te brengen.

De Waterteunisbloem is dus een interessante plant, met mooie bloemen en aparte eigenschappen. De plant heeft de capaci-

teit om zich snel te verspreiden, gebieden te veroveren en daar alles te verdringen.

IDEALE BIOTOOP

Van de ideale biotoop van de Waterteunisbloem is weinig bekend. De plant begint haar eerste ontwikkeling in de ondiepe oeverzone, maar zij drijft vervolgens toch enkele meters uit, naar het diepere open water. De plant prefereert voedselrijk tot zeer voedselrijk water dat het liefst stilstaand is of hooguit zwak stroomt. De meeste groeiplaatsen liggen in de buurt van bebouwing en ook wel midden in stedelijk gebied.

POPULAIRE VIJVERPLANT

In 1823 nam de directeur van de Franse Botanische tuinen in Montpellier de plant uit Zuid-Amerika mee voor zijn park. Zijn tuinman zou de plant rond 1830 in de omgeving van de tuinen in het riviertje de Lez hebben uitgezet. Dat was het begin. Inmiddels is de Waterteunisbloem al een fors probleem in de oppervlaktewateren van grote delen van Frankrijk en Engeland. Nu zijn Nederland en België aan de beurt. Dankzij de enorme populariteit van de tuinvijvers hebben de tuincentra in de afgelopen vijftien jaar veel inheemse, maar ook veel exotische waterplanten aan particulieren verkocht. De Waterteunisbloem blijkt met haar grote bloemen steeds weer een populaire plant voor de vijver.

Dat is op zich natuurlijk geen probleem, maar als in de nazomer de tuinvijvers dichtgroeien, wordt het overschot vaak in de sloot gedumpt. 'Terug naar de natuur', denken de mensen dan vermoedelijk. Omdat de meeste wateren met elkaar in verbinding staan, is er een ideale natte ecologische infrastructuur aanwezig voor verdere verspreiding van de waterplanten. Beken en rivieren helpen met hun stroming nog eens een extra handje.

Toen in 1999 een ongebruikt invoerkanaal bij Tiel geheel was dichtgegroeid met deze plant, bleek het invasieve gedrag voor het eerst in Nederland. Tegen flinke kosten moest het kanaal worden schoongemaakt en dat haalde de landelijke kranten. Helaas is niet bekend of deze plant misschien al een hele tijd stilletjes aanwezig was. Feit is wel dat in 2007 de Waterteunisbloem daar nog steeds bestreden wordt; het is dus een blijver.

In 2001 kwam de soort massaal voor in het Ommerkanaal in Dedemsvaart en in 2002 dook zij massaal op in de Bielheimerbeek in de Achterhoek. In 2005 moest het waterschap in Limburg met groot materieel uitrukken naar de Vulensbeek bij Echt. Enkele jaren later was ook Twente met de

stadswateren bij Hengelo en Almelo aan de beurt, zij het veel minder massaal dan de andere regio's. Er is nog geen dekkend verspreidingsbeeld van deze soort voor Nederland gemaakt, maar zeker is dat veel waterschappen bezig zijn met het speuren naar of weghalen van de Waterteunisbloem.

HOE NU VERDER?

Alle waterbeheerders in Nederland en in de aangrenzende landen zijn alert op deze soort. Dat is niet alleen vanwege de risico's voor de bestaande natuur in de wateren. Het gaat vooral om het gevaar dat deze planten waterlopen verstoppen met hun woekergedrag en dat levert weer grote overstromingsrisico's op bij hevige regenbuien in de zomer. Sommige waterschappen wachten een poosje en ruimen dan alles grootschalig op met bulldozers en kranen, maar de meeste doen het inmiddels voorzigtiger. Alle kleine stukjes stengel of wortel die bij de maatregelen achterblijven of wegdrijven zijn immers weer een potentiële nieuwe bron.

Beter is het om in de zomer de voedselrijke risicowaterlopen regelmatig te controleren op plekken waar exoten, en dus ook Waterteunisbloem, kunnen gaan woekeren. Als zo'n soort dan ergens wordt gevonden, moet die plek meteen met handkracht worden geschoond. Het kleinschalige werken vraagt veel biologische kennis van de mensen, maar heeft grote voordelen voor de rest van de natuur ter plaatse, die dan minder wordt verstoord. In Twente wordt deze werkwijze vanaf het begin met veel succes toegepast en grote calamiteiten hebben zich daar nog niet voorgedaan. Verder hebben de waterbeheerders in heel Nederland en België nauw overleg met elkaar en met de onderzoekswereld, om samen oplossingen te zoeken. Er wordt niet alleen gelet op de soorten die nu al 'binnen' zijn, maar ook op de soorten die binnen enkele jaren hier kunnen verschijnen.

Uit al dat overleg zullen zeker publieksacties voorkomen. Let op de pers zou ik zeggen. Tot die tijd moet ik natuurlijk iedereen afraden deze mooie planten te kopen. En als u ze al in de vijver hebt, bestudeer ze eens, maar zet ze in elk geval nooit uit in het buitenwater.

Maarten Zonderwijk woont in Deventer. Hij is freelance natuurfotograaf en beleidsecoloog bij het Waterschap Regge en Dinkel.

Een recent verspreidingskaartje van de Waterteunisbloem staat op de site van de Stichting Floron (www.floron.nl/waterteunisbloem). Nieuwe groeiplaatsen van de Waterteunisbloem kun je melden bij Maarten Zonderwijk (e-mail: m.zonderwijk@wrd.nl) of bij de Floron.

De Waterteunisbloem lijkt op de Teunisbloemen die je op ruderaal terrein ziet.

De Waterteunisbloem vormt in de beginfase drijvende rozetten, met spatelvormige ronde bladeren.

